

STRESZCZENIE

KONCEPTUALIZACJA WARTOŚCI W JĘZYKACH POLSKIM I UKRAIŃSKIM W UJĘCIU KONTRASTYWNYM

Dysertacja koncentruje się na głównym pojęciu lingwistyki aksjologicznej – wartościach, które odgrywają ważną rolę w języku i kulturze. Są one integralną częścią kultury i tożsamości narodowej. Tym samym wpisuje się swa zawartością i metodologią w obszar nauk humanistycznych ze wskazaniem na koncepcję językowego obrazu świata i aksjologię lingwistyczną w szczególności.

Celem pracy jest konceptualizacja wartości w językach polskim i ukraińskim oraz ich analiza kontrastywna dokonana na podstawie zebranego materiału badawczego. Uwagę skupiono na sposobie definiowania i porównaniu wybranych wartości jako istotnych elementów językowego obrazu świata Polaków i Ukraińców, mających również wpływ na profile językowo-kulturowe pojęć oraz ich postrzeganie w perspektywie komunikacji międzykulturowej. Taki ogląd umożliwi ocenę wartości z wielu perspektyw jednocześnie.

Jednym z ważniejszych etapów procesu badawczego było wytypowanie wartości do analizy. W badaniu pilotażowym jako narzędzia użyto ankiety, mającej na celu wyodrębnienie istotnych wartości dla ankietowanych. Ważnym aspektem eksperymentu było określenie hierarchii wartości przez przedstawicieli obu społeczności językowych, a także różnic i podobieństw między systemami. Konceptualizację wartości ukazano poprzez analizę definicji, w tym celu wykorzystano definicje pojęć ze słowników ukraińskojęzycznych (*Словник української мови: в 11 томах* oraz *Великий тлумачний словник сучасної української мови*), a także polskojęzycznych (*Słownik języka polskiego* pod redakcją W. Doroszewskiego, *Słownik języka polskiego PWN* oraz *Wielki słownik języka polskiego*) oraz definicji zaproponowanych przez respondentów. W pracy przyjęto koncepcję Anny Wierzbickiej, że definicje słownikowe są uzupełnieniem definicji użytkowych w procesie konceptualizacji¹.

W deskrypcji wyodrębniono cechy konceptualne zawarte w definicjach słownikowych i użytkowych oraz przeprowadzono analizę kontrastywną, która pozwoliła wyłonić różnice i podobieństwa w składnikach desygnacyjnych i konotacyjnych pojęć. Pozyskane jednostki semantyczne z obu rodzajów źródeł przydzielono do ogólnych kategorii: Określenie, Obiekt, Pojęcie, Doznanie, Działanie oraz Atrybuty. Kolejnym etapem było ilościowe i jakościowe zestawienie wyników kategoryzacji na podstawie cech semantycznych w odniesieniu do

¹ Wierzbicka A., *Język - umysł - kultura. Wybór prac*, pod red. J. Bartmińskiego, Warszawa, 1999, s. 27.

języków (ukraińskiego oraz polskiego), a także do źródeł pozyskania danych (definicji słownikowych oraz definicji zaproponowanych przez respondentów).

Dysertacja składa się ze wstępu, trzech rozdziałów teoretycznych, rozdziału metodologicznego, obszernego rozdziału analitycznego, zakończenia, streszczenia w językach polskim i angielskim, bibliografii oraz aneksów.

Wstęp zawiera uzasadnienie wyboru tematu pracy, wskazanie na jej uniwersalny i nowatorski wymiar oraz interdyscyplinarny charakter. W rozdziale pierwszym wskazano relacje między językiem a kulturą oraz związki obu zjawisk w aspekcie komunikacji międzykulturowej. Ponadto zdefiniowano pojęcie językowego obrazu świata, nakreślono zarys stanu badań w obrębie tej metodologii oraz określono elementy składowe JOS. Rozdział drugi przybliża pojęcia lingwistyki kognitywnej, w tym konceptualizację i koncept, a rozdział trzeci odnosi się do założeń lingwistyki aksjologicznej, zgłębiającej zagadnienie wartości, ich definiowanie.

Rozdział czwarty zawiera informacje o zastosowanej metodzie badawczej, przedmiocie i celu badań, określa problemy oraz narzędzie badawcze. Obszerny rozdział piąty przedstawia sprawozdanie z badania empirycznego wraz z pogłębionymi wnioskami. Łącznie obiektem analizy jest osiem wartości uzyskanych w badaniu: Rodzina, Zdrowie, Miłość, Przyjaźń, Uczciwość, Szczerłość, Rozwój oraz Wolność. Rozdział ten obejmuje wyodrębnione cechy konceptualne wraz z przykładami oraz analizę kontrastywną materiału badawczego w obu językach. W tym miejscu również podjęto próbę przedstawienia konceptualizacji wartości oraz ich ujęcie w postaci graficznej.

We wnioskach zasugerowano, że pomimo bliskiego sąsiedztwa geograficznego oraz wspólnych korzeni językowych zaobserwowano różnice w postrzeganiu wielu zjawisk współczesnego świata, różnice w językowym ich ujęciu, pozycjonowaniu i ustruktrowieniu. Badania językowe, które zostały przeprowadzone na grupie Polaków i Ukraińców uwypukliły różnice w profilowaniu pojęć wytypowanych do analizy, ale też pokazały niemało wspólnych odniesień, podobnych konceptów w kreacji JOS. To daje nadzieję i szansę na udaną komunikację między naszymi narodami. Niemniej jednak, liczba podobieństw może prowadzić do mylnego przekonania, że rozumienie wartości przez przedstawicieli obu narodowości jest identyczne. Wiedza na temat różnic w postrzeganiu rzeczywistości i użytych eksponentach leksykalnych cech konceptualnych jest niezbędna do przekroczenia barier komunikacyjnych w celu udanej interakcji międzykulturowej. Z pewnością badania pozwalają na wskazanie luk międzyjęzykowych, co ma niemałe znaczenie z punktu widzenia semantyki językoznawczej, aksjologii lingwistycznej, glottodydaktyki, dwujęzyczności w szczególności.